

**Методичні вказівки
до самостійної роботи
студентів економічних спеціальностей
з вивчення дисципліни
«Економіка і фінанси підприємства»
Частина 1**

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

**Методичні вказівки
до самостійної роботи
студентів економічних спеціальностей
з вивчення дисципліни
«Економіка і фінанси підприємства»
Частина 1**

Вінниця
ВНТУ
2020

Рекомендовано до друку Методичною радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 5 від 23.01.2020 р.)

Рецензенти:

Н. П. Карачина, доктор економічних наук, професор

Н. О. Коваль, кандидат економічних наук, доцент

Методичні вказівки до самостійної роботи студентів економічних спеціальностей з вивчення дисципліни «Економіка і фінанси підприємства». Ч. 1. / Уклад. Т. М. Пілявоз, Л. Д. Глущенко. – Вінниця : ВНТУ, 2020. – 52 с.

Наведений в методичних вказівках комплекс містить інформаційний обсяг тем з навчальної дисципліни, питання для самостійного опрацювання, завдання для самостійного розв'язування, тести, а також рекомендовану літературу і сприяє більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу студентами та надає можливість для його самостійного опрацювання.

Розраховано на студентів економічних спеціальностей закладів вищої освіти.

Навчальне видання

**Методичні вказівки до самостійної роботи студентів
економічних спеціальностей з вивчення дисципліни
«Економіка і фінанси підприємства»
Частина 1**

Укладачі: *Тетяна Миколаївна Пілявоз*
Лариса Дмитрівна Глущенко

Рукопис оформила *Т. Пілявоз*

Редактор *В. Дружиніна*

Оригінал-макет виготовив *О. Ткачук*

Підписано до друку 03.03.2020 р. Формат 29,7×42¼. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 3,18.
Наклад 40 (1-й запуск 1–21) пр. Зам. № 2020-041.

Видавець та виготовлювач
Вінницький національний технічний університет,
інформаційний редакційно-видавничий центр.
ВНТУ, ГНК, к. 114. Хмельницьке шосе, 95, м. Вінниця, 21021. Тел. (0432) 65-18-06.
press.vntu.edu.ua; *E-mail*: kivc.vntu@gmail.com.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	4
ТЕМА № 1 Підприємство в соціально орієнтованій ринковій економіці....	6
1.1 Зміст теми.....	6
1.2 Завдання для самостійного виконання та розв'язання.....	6
1.3 Запитання для самоконтролю	6
1.4 Тестові завдання.....	8
ТЕМА № 2 Економічна характеристика продукції підприємства	13
2.1 Зміст теми.....	13
2.2 Задачі для самостійного розв'язання	15
2.3 Запитання для самоконтролю	17
2.4 Тестові завдання.....	17
ТЕМА № 3 Виробнича потужність підприємства	20
3.1 Зміст теми.....	20
3.2 Завдання для самостійного виконання та розв'язання.....	22
3.3 Запитання для самоконтролю	24
3.4 Тестові завдання.....	24
ТЕМА № 4 Трудові ресурси підприємства.....	28
4.1 Зміст теми.....	28
4.2 Завдання для самостійного виконання та розв'язання.....	34
4.3 Запитання для самоконтролю.	39
4.4 Тестові завдання.....	40
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	51

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Економіка і фінанси підприємства як певна галузь науки і навчальний курс базується на пізнанні та свідомому використанні економічних законів і закономірностей функціонування й розвитку підприємств.

Метою вивчення дисципліни є формування у студентів сучасного економічного мислення й системи спеціальних знань про базові поняття щодо господарсько-фінансової діяльності підприємства, змісту її окремих напрямів та їх взаємозв'язку, системи показників, що її характеризують.

У результаті виконання самостійних завдань студент має:

- засвоїти економічно-правові основи функціонування підприємства в системі ринкових відносин, основні напрями та види його діяльності; види підприємств, що функціонують в Україні;
- розраховувати вартість основних засобів, амортизаційні відрахування та показники використання основних засобів підприємства;
- визначати виробничу потужність механічного та складального цехів;
- розраховувати нормативи оборотних засобів у виробничих запасах, у незавершеному виробництві, у запасах готової продукції та показники ефективності використання оборотних засобів підприємства;
- визначати чисельність робітників, які працюють відрядно або погодинно, необхідних для виконання конкретного технологічного процесу;
- розраховувати заробітну плату працівників за різними формами та системами оплати праці;
- складати калькуляцію собівартості одиниці продукції;
- визначати ціни на продукцію підприємства;
- розраховувати прибуток і рентабельність продукції підприємства;
- закріпити знання з реструктуризації, санації та ліквідації підприємств.

СРС складається з задач для самостійного розв'язування, питань для самоконтролю та тестових завдань для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу. Самостійна робота студента над засвоєнням навчального матеріалу може виконуватися у бібліотеці, навчальних кабінетах і лабораторіях, комп'ютерних класах, а також в домашніх умовах.

На самостійне опрацювання студентів виносяться навчальні матеріали, що:

- за рівнем складності доступні для самостійного вивчення;
- розширюють, доповнюють, деталізують знання основ, викладених в базовому курсі;
- аналогічні вивченим, побудовані на принципах, вже розглянутих у попередніх темах;
- спрямовані на формування навичок і стійких знань: задачі, тести, питання для самоперевірки;

– матеріали практичного спрямування, тобто такі, які ілюструють застосування викладених в базовому курсі загальних принципів.

Основною формою контролю та оцінювання самостійної роботи студентів є проведення контрольних заходів (поточний та підсумковий контроль). Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Підсумковий контроль охоплює семестровий контроль.

Контроль СРС здійснюється залежно від виду самостійної роботи і передбачає такі форми: тестування; контрольні питання після кожної лекції; співбесіда; захист курсових робіт; перевірка виконання індивідуальних завдань під час практики; колоквиуми; звіти з виконання практичних робіт; інші форми.

Форми самостійної роботи студентів, форми контролю та звітність

Види та форми самостійної роботи студентів	Форми контролю та звітності
1. Вивчення обов'язкової та додаткової літератури, конспектів лекцій тощо	1. Активна участь у різних видах аудиторних занять
2. Виконання домашніх завдань	2. Перевірка правильності виконання завдань
3. Підготовка до практичних занять	3. Активна участь у практичних заняттях
4. Підготовка до контрольних робіт та інших форм поточного контролю	4. Написання контрольної роботи тощо
5. Практикум з навчальної дисципліни	5. Перевірка правильності виконання завдань

В процесі проведення контрольних заходів викладач оцінює:

- рівень засвоєння студентом навчального матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання;
- вміння використовувати теоретичні знання при виконанні практичних задач;
- обґрунтованість та логічність викладення самостійно вивченого матеріалу;
- повноту розкриття теми дослідження;
- оформлення матеріалів згідно з висунутими вимогами.

ТЕМА № 1 Підприємство в соціально орієнтованій ринковій економіці

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання з основних засад функціонування підприємства в системі ринкових відносин.

1.1 Зміст теми

Підприємство як суб'єкт господарювання, його місце в системі ринкових відносин. Підприємство як суб'єкт та об'єкт ринкових відносин. Організаційно-економічні умови функціонування підприємств. Поняття економічного суверенітету, самоокупності та самофінансування.

Зовнішнє середовище функціонування підприємства, його характеристика. Ринок та його інфраструктура: торговельно-посередницька, виробнича, фінансово-кредитна, інформаційно-інноваційна, соціальна та інші. Державний регуляторний механізм діяльності підприємства. Пряме державне регулювання діяльності підприємства, економічні важелі регулювання.

Види підприємства та їх класифікація. Економічні особливості різних видів підприємств. Об'єднання підприємств.

Напрями та види діяльності підприємства, права в питаннях планування та розвитку, залучення та використання ресурсів, розпорядження прибутком.

1.2 Завдання для самостійного виконання та розв'язання

1. Розкрийте зміст установчих документів підприємства, які норми має визначити статут підприємства?

2. Чи обов'язкова перереєстрація юридичної особи, якщо змінюється склад її засновників?

3. Чи підлягають державній реєстрації філії, представництва, дочірні підприємства?

4. Які підстави скасування державної реєстрації підприємця? Чи має право орган державної реєстрації скасувати здійснену ним раніше державну реєстрацію підприємця?

5. Тенденції та проблеми розвитку підприємств в Україні.

6. Державне регулювання діяльності підприємств.

1.3 Запитання для самоконтролю

1. Дайте характеристику підприємства як первинної ланки виробничої сфери.

2. Назвіть основні економічні, організаційні та юридичні ознаки підприємства.

3. Чи є ознаками підприємства такі положення:

- складання закінченого бухгалтерського балансу;
- наявність печатки з найменуванням підприємства;
- майно суб'єкта господарювання обліковується на балансі вищої організації;
- збитки суб'єкта господарювання покриваються за рахунок перерозподілу доходів інших суб'єктів господарювання;
- суб'єкт господарювання має статут, що визначає напрямок його господарської діяльності;
- має право складати договори, несе юридичну та економічну відповідальність за їх виконання.

4. Чи можна назвати підприємством (якщо ні, то чому) такі суб'єкти господарювання:

- їдальню, що входить до складу промислового підприємства, майно якої знаходиться на балансі останнього;
- універсам;
- універмаг;
- сім'ю, що займається вирощуванням картоплі в особистому господарстві та її реалізацією на колгоспному ринку;
- школу;
- міську лікарню;
- ресторан.

5. У чому полягають економіко-правові основи функціонування підприємств?

6. Якими законодавчими актами регулюється господарська діяльність підприємств?

7. Назвіть права підприємства, що йому надані Господарським кодексом України.

8. Які відносини регулюються колективним договором?

9. За якими ознаками класифікують підприємства?

10. Дайте характеристику організаційно-правового механізму функціонування різних видів підприємств.

11. Що таке структура підприємства? Які відмінні особливості структури виробничого підприємства?

12. Яку роль відіграє організаційна структура управління?

13. На якій підставі створюються об'єднання підприємств? Які саме об'єднання підприємств Вам відомі?

14. Розкрийте економічні особливості діяльності різних видів підприємств.

15. Розкрийте механізм функціонування підприємства.

16. Що являє собою зовнішнє середовище підприємства? Які фактори зовнішнього середовища впливають на функціонування підприємства?
17. Дайте характеристику факторів прямого впливу на підприємство.
18. Визначте фактори непрямого впливу на діяльність підприємства.
19. Що собою являє державне регулювання діяльності підприємства? Доведіть його доцільність чи недоцільність у ринковій економіці.
20. Визначте форми впливу держави на економіку підприємства.
21. Розкрийте механізм прямого та непрямого державного регулювання діяльності підприємства.

1.4 Тестові завдання

1. Підприємство набуває прав юридичної особи з дня:
  - а) державної реєстрації;
  - б) виготовлення печатки підприємства;
  - в) відкриття розрахункового рахунку;
  - г) підписання установчих документів.
2. До загальних ознак підприємства не належать:
  - а) єдність і цілісність майнового комплексу, як правило, з замкнутою технологічною структурою;
  - б) специфічність господарської діяльності, що спрямована на виробництво продукції чи надання послуг;
  - в) ведення автономного бухгалтерського обліку та складання балансу;
  - г) обов'язкова наявність товарного знака.
3. До формальних ознак підприємства не відносять:
  - а) наявність печатки;
  - б) ведення бухгалтерського обліку;
  - в) наявність планового відділу;
  - г) наявність статуту.
4. До основних ознак підприємства не належать:
  - а) право вступати в господарські відносини з іншими юридичними і фізичними особами;
  - б) повну майнову відповідальність перед партнерами в рамках, що обумовлені господарським законодавством;
  - в) наявність реєстраційного свідоцтва;
  - г) відсутність визначеного власника на майно підприємства.
5. Підприємства в ринковій економіці переважно знаходяться в такій формі власності:
  - а) державній;
  - б) приватній;

- в) кооперативній;
- г) муніципальній.

6. Правовий документ, що регламентує діяльність підприємства та його взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання – це:

- а) ліцензія;
- б) статут;
- в) колективний договір;
- г) патент.

7. До підприємств можна віднести такий суб'єкт господарювання:

- а) їдальню, що знаходиться в складі промислового підприємства, а майно якої відображено в балансі останнього;
- б) особу, яка займається вирощуванням овочів у власному господарстві та їх реалізацією на колгоспному ринку;
- в) особу, яка займається індивідуальною трудовою діяльністю, пов'язаною з виробництвом одягу і подальшою реалізацією через комісійний магазин;
- г) фермерське господарство;
- д) усі відповіді правильні.

8. Рівень відповідальності підприємств за результати своєї діяльності в ринковій економіці характеризується:

- а) повною відповідальністю, аж до особистого майна;
- б) розподілом відповідальності між підприємством і державою;
- в) мінімальним ризиком господарської діяльності;
- г) усі відповіді правильні.

9. Яка з зазначених ознак не відповідає стану підприємства в ринковій економіці:

- а) головний мотив діяльності – одержання прибутку;
- б) розподіл відповідальності за результати діяльності між підприємством і державою;
- в) мінімальний ступінь державного втручання в діяльність підприємства;
- г) повна автономія і самостійність підприємства.

10. За способом утворення та формування статутного фонду підприємства класифікують на:

- а) головні, дочірні, асоційовані, філії;
- б) унітарні, корпоративні;
- в) комерційні, некомерційні;
- г) національні, іноземні, спільні.

11. За технологічною (територіальною) цілісністю та ступенем підпорядкування виділяють підприємства:

- а) головні, дочірні, асоційовані, філії;
- б) унітарні, корпоративні;
- в) великі, середні, малі;
- г) національні, іноземні, спільні.

12. Відповідно до Господарського Кодексу України підприємства відносять до великих, середніх або малих за:

- а) площею;
- б) формою власності;
- в) місцем на споживчому ринку;
- г) кількістю працівників та обсягом валового доходу від реалізації.

13. Критерієм оцінювання ефективності господарської та фінансової діяльності підприємств у ринковій економіці є:

- а) ступінь виконання планових завдань;
- б) рівень рентабельності капіталу;
- в) ступінь досягнення конкурентної переваги;
- г) рівень продуктивності праці.

14. Відповідно до Господарського кодексу України у складі підприємства інші юридичні особи:

- а) можуть бути, якщо це передбачається статутом підприємства;
- б) можуть бути, якщо це передбачається законодавством;
- в) не можуть бути;
- г) можуть бути за згодою засновників.

15. Критерієм, що використовується у випадку віднесення підприємства до виду «малого», є:

- а) розмір господарської діяльності;
- б) форма власності;
- в) місце на споживчому ринку;
- г) чисельність працівників та річний дохід підприємства.

16. Основною ознакою відмінності господарчих товариств є:

- а) особливості формування майна;
- б) ступінь майнової відповідальності;
- в) особливості оподаткування;
- г) непередбачений термін функціонування.

17. Товариства з обмеженою відповідальністю більш поширені, ніж товариства з повною відповідальністю в зв'язку з тим, що:

- а) засновані переважно на власній праці їхніх членів;
- б) їхнє майно формується за рахунок оренди засобів виробництва;

в) його члени несуть відповідальність у рамках вкладеного ними капіталу в статутний фонд;

г) його члени несуть солідарну відповідальність у рамках усього власного майна.

18. Командитному товариству найбільш властива така риса, як:

а) рівномірний розподіл ризику між засновниками;

б) формування майна за рахунок пайових внесків засновників у грошовій і майновій формах;

в) різний ступінь участі в управлінні товариством, що базується на майновій відповідальності.

19. Згідно з Господарським кодексом України підприємства мають право поєднувати свою діяльність у:

а) асоціації, корпорації, консорціуми, концерни;

б) асоціації, корпорації, картелі, концерни;

в) асоціації, картелі, корпорації, консорціуми.

20. Учасники товариства з додатковою відповідальністю відповідають по боргах товариства:

а) у межах належних їм внесків;

б) солідарно усім майном;

в) у межах належних їм внесків і майном у розмірі, кратному внеску;

г) у межах належних їм акцій.

21. Статутний фонд товариства з обмеженою відповідальністю поділений на:

а) акції

б) внески;

в) цінні папери;

г) дві частини.

22. Командитному товариству найбільш властива така риса, як:

а) рівномірний розподіл ризику між засновниками;

б) формування майна за рахунок пайових внесків засновників у грошовій і майновій формах;

в) різний ступінь майнової відповідальності учасників;

г) однакова участь усіх учасників в процесі управління.

23. Для закритих акціонерних товариств характерним є:

а) неоднакова номінальна вартість акцій;

б) акції цих підприємств не надходять у вільний продаж;

в) кількість акціонерів на цих підприємствах не перевищує 300 осіб;

г) акції цих підприємств котируються на фондовій біржі.

24. До форм непрямого державного регулювання діяльності підприємств належить:

- а) забезпечення реальної рівноправності під час найму на роботу та оплати праці незалежно від статі, релігії, місця проживання;
- б) регламентація порядку та валюти розрахунків зі споживачами (без електронно-касового апарата і з ним, за національну чи іноземну валюту, без декларування джерел доходу чи з ним);
- в) регулювання експортно-імпортних і бартерних операцій підприємств;
- г) антимонопольний контроль за діяльністю підприємств.

25. Яка з перерахованих форм державного регулювання не належить до форм прямого впливу?

- а) стимулювання розвитку малих підприємств шляхом надання пільг під час оподаткування, одержання державних кредитів, створення фондів сприяння розвитку малих підприємств;
- б) антимонопольний контроль за діяльністю підприємств;
- в) державний контроль за якістю продукції;
- г) державне регулювання правил продажу окремих видів товарів, умов і термінів збереження і реалізації, маркування, обміну та інше.

26. Визначені законом вимоги до діяльності підприємств, обов'язкові для виконання всіма підприємствами реалізуються через форми:

- а) ринкового регулювання діяльності підприємств;
- б) прямого державного регулювання діяльності підприємств;
- в) непрямого державного регулювання діяльності підприємств;
- г) опосередкованого державного регулювання діяльності підприємств.

ТЕМА № 2 Економічна характеристика продукції підприємства

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання сутності, класифікації та особливостей функціонування основних засобів підприємства, а також розвинути практичні навички з розрахунку вартості основних засобів, амортизаційних відрахувань і показників використання основних засобів підприємства.

2.1 Зміст теми

Загальна характеристика, систематизація та методи вимірювання продукції, що її виробляє та реалізує підприємство. Поняття «номенклатура та асортимент продукції, що виробляється», «товарна», «валова», «чиста», «реалізована продукція», «валовий оборот підприємства».

Товарна політика підприємства і механізм її здійснення. Життєвий цикл товару та його значення для розробки товарної політики підприємства. Формування асортименту товарів та управління ним. Розробка товарної марки та здійснення її правової охорони.

Основні формули для розв'язання задач з теми

Обсяг виготовленої продукції у натуральному вимірі визначається за формулою

$$OB = OP - Zn + Zk, \text{ натур. од.}, \quad (2.1)$$

де OB – обсяг виробництва продукції у натуральних одиницях;

OP – обсяг продажу (реалізації) у натуральних одиницях;

Zn, Zk – запаси продукції на складі відповідно на початок і кінець планового періоду у натуральних одиницях.

Валову продукцію ($ВП$) можна визначити, якщо від обсягу валового обороту ($ВО$) вилучити внутрішньозаводський оборот ($ВЗО$)

$$ВП = ВО - ВЗО. \quad (2.2)$$

Валову продукцію можна визначити також підсумовуванням окремих елементів, із яких вона складається, зокрема,

$$ВП = ГВ + НФ + P + (НВn - НВк) + (In - Ik), \quad (2.3)$$

де $ВП$ – валова продукція;

$ГВ$ – вартість готових виробів;

$НФ$ – вартість напівфабрикатів;

P – вартість робіт промислового характеру, виконаних на замовлення зовнішніх споживачів і своїх підрозділів;

$НВк, НВn$ – вартість незавершеного виробництва відповідно на кінець і початок періоду;

Ik, In – вартість інструменту для власних потреб відповідно на кінець і початок періоду.

Товарну продукцію можна визначити за формулою

$$ТП = ГВ + НФ + P + Об, \quad (2.4)$$

де $ТП$ – товарна продукція;

$ГВ$ – вартість готових виробів ;

$НФ$ – вартість напівфабрикатів;

P – вартість робіт промислового характеру, виконаних на замовлення зі сторони та своїх підрозділів;

$Об$ – вартість оброблення продукції з давальницької сировини.

Реалізовану продукцію можна визначити за формулою

$$РП = ТП + (ГВn - ГВк) + (Зn - Зк), \quad (2.5)$$

де $РП$ – реалізована продукція;

$ТП$ – товарна продукція;

$ГВn, ГВк$ – залишки нереалізованих виробів відповідно на початок і кінець періоду;

$Зn, Зк$ – залишки відвантаженої продукції, термін оплати за яку не настав, а також продукції на відповідальному зберіганні відповідно на початок і кінець періоду.

Чисту продукцію можна визначити за формулою

$$ЧП = ТП - (M + A), \quad (2.6)$$

де $ЧП$ – чиста продукція;

$ТП$ – товарна продукція;

M – матеріальні витрати;

A – нарахована амортизація за певний період.

Умовно чисту продукцію можна визначити за формулою

$$УЧП = ЧП + A \quad (2.7)$$

або

$$УЧП = ТП - M, \quad (2.8)$$

де $УЧП$ – умовно-чиста продукція;

$ЧП$ – чиста продукція;

$ТП$ – товарна продукція;

M – матеріальні витрати;

A – нарахована амортизація за певний період.

Величина незавершеного виробництва обчислюється за формулою

$$HB = \frac{N \cdot c \cdot T_{\text{ц}} \cdot K_{HB}}{D}, \quad (2.9)$$

де HB – вартість незавершеного виробництва;

N – кількість виробів у натуральних одиницях;

c – собівартість одного виробу;

$T_{\text{ц}}$ – тривалість циклу виготовлення одного виробу, робочих днів;

K_{HB} – коефіцієнт наростання витрат під час виготовлення виробу;

D – кількість робочих днів в році.

Коефіцієнт наростання витрат під час виготовлення виробу розраховується за формулою

$$K_{HB} = \frac{M + 0,5 \cdot (C_1 - M)}{C_1} \quad \text{або} \quad K_{HB} = \frac{C_0 + 0,5C_1}{C_0 + C_1}, \quad (2.10)$$

де M – сума матеріальних витрат на виробництво одного виробу;

C_1 – собівартість одиниці виробу;

C_0 – одноразові витрати з початку циклу виготовлення продукції.

2.2 Задачі для самостійного розв'язання

Задача 2.1

У плановому році підприємство планує випустити 1500 шт. виробів «А» за ціною 250 грн за одиницю та 800 шт. виробів «Б» за ціною 400 грн за одиницю. Крім того планується виготовити комплектуючі на суму 280000 грн, зокрема для сторонніх замовників на 170000 грн. Розрахувати план товарної продукції.

Задача 2.2

Визначити обсяг внутрішньозаводського обороту (ВЗО), якщо обсяг валової продукції 1500000 грн, а обсяг валового обороту 1280000 грн.

Задача 2.3

Обсяг товарної продукції підприємства у звітному періоді становив 12 млн грн. На виробництво продукції було витрачено сировини і основних матеріалів на 6 млн грн, купованих напівфабрикатів – 3 млн грн, енергетичних ресурсів – 1 млн грн. Амортизаційні відрахування становили 0,8 млн грн.

Визначити обсяг чистої і умовно-чистої продукції.

Задача 2.4

На підприємстві на квартал плануються такі показники (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1 – Вихідні дані для розрахунків

Цех	Випуск продукції, всього, млн. грн	Зокрема	
		реалізується на сторону	передається в інші цехи
Ливарний	120	40	80
Ковальський	160	-	160
Механічний	320	110	210
Складальний	460	460	-

Напівфабрикати коштують 750 млн грн, з них напівфабрикати, призначені для свого капітального будівництва – 130 млн грн, а для непромислових господарств – 190 млн грн. Визначити товарну і валову продукції, валовий оборот.

Задача 2.5

Підприємство випустило товарної продукції на 600000 грн. Вартість незавершеного виробництва на початок року – 170000 грн, а на кінець року – 190000 грн. Залишки готової продукції на складах на початок року – 75000 грн, а на кінець – 70000 грн. Визначити обсяг валової і реалізованої продукції.

Задача 2.6

Визначити план виробництва виробів А, якщо, відповідно до укладених угод, підприємство у плановому році має відвантажити споживачам 15000 виробів, а роздрібній торгівлі – 5000 виробів. Ще необхідно створити 7-денний запас готової продукції до кінця року. В році 365 днів.

Задача 2.7

Підприємство працює в 2 зміни по 8 годин, святкових днів у році – 112. Втрати часу на ремонт обладнання – 3%. Час на виготовлення виробу 0,3 год. Знайти річний обсяг випуску продукції.

Задача 2.8

Валова продукція за звітний рік – 60000 тис. грн, а за планом передбачається збільшення на 12%. Залишки незавершеного виробництва на початок планового року – 250 тис. грн, а на кінець року – 280 тис. грн. Внутрішньозаводський оборот передбачається за планом у розмірі 130 тис. грн. Визначити товарну продукцію і валовий оборот за планом.

Задача 2.9

Обчислити величину реалізованої продукції та її приріст у плановому році, якщо у звітному році обсяг реалізації склав 750 тис. грн. У плановому році підприємство передбачає виготовити продукції на суму 860 тис. грн. Частина її на суму 40 тис. грн піде на внутрішні потреби. Незавершене виробництво за плановий рік зменшиться на 8 тис. грн. Додатково до програми випуску готових виробів підприємством будуть надані послуги промислового характеру заводам галузі на 50 тис. грн і виготовлено напівфабрикатів для реалізації на сторону на 15 тис. грн.

2.3 Запитання для самоконтролю

1. Назвіть складові елементи продукції підприємства.
2. Який елемент є складовою поняття «вартість продукції», «умовно-чиста продукція», «нормативно-чиста продукція»?
3. Яким чином можна оцінити та проаналізувати кількість стадій виробничого процесу?
4. Поясніть необхідність обґрунтування виробничої програми ресурсами та виробничими потужностями.

2.4 Тестові завдання

1. Валова продукція охоплює:
  - а) товарну продукцію;
  - б) реалізовану продукцію;
  - в) зміну обсягів незавершеного виробництва;
  - г) зміну залишків готової продукції на складі;
  - д) зміну обсягів випуску продукції внутрішньозаводського споживання (інструмент, оснащення, запчастини).
2. Яким може бути співвідношення обсягів товарної і реалізованої продукції у виробничій програмі:
  - а) обсяги товарної і реалізованої продукції однакові;
  - б) обсяг товарної продукції менший, ніж реалізованої;
  - в) обсяг товарної продукції більший, ніж реалізованої;
  - г) різне співвідношення?
3. Яке твердження є правильним:
  - а) валова продукція більша за обсягом, ніж товарна;
  - б) товарна продукція більша за обсягом, ніж валова;
  - в) величина валової продукції може бути меншою, більшою або однаковою з товарною?
4. Товарна продукція – це:
  - а) готова продукція на складі;
  - б) незавершене виробництво;

- в) ремонтні роботи зовнішнім споживачам;
- г) капітальне будівництво для непромислової сфери;
- д) запчастини та напівфабрикати для реалізації зовнішнім споживачам;
- е) готова для реалізації продукція.

5. Умовно-натуральні показники використовуються при випуску:

- а) верстатів;
- б) тракторів;
- в) мінеральних добрив;
- г) тканин;
- д) взуття;
- е) консервів.

6. Реалізована продукція охоплює:

- а) готову продукцію на складі;
- б) роботи промислового характеру;
- в) товарну продукцію;
- г) зміну обсягу незавершеного виробництва;
- д) зміну залишків готової продукції на складі;
- е) зміну обсягу відвантаженої неоплаченої продукції.

7. Для обчислення обсягу виробництва і реалізації продукції використовуються такі показники:

- а) натуральні;
- б) трудові;
- в) вартісні;
- г) змішані;
- д) умовно-натуральні.

8. Асортимент продукції – це:

- а) перелік виробів за назвами, сортами, профілями у заданій кількості;
- б) склад і співвідношення виробів у загальному обсязі;
- в) обидва означення правильні;
- г) перелік видів продукції, що виробляється.

9. Номенклатура продукції підприємства – це:

- а) перелік передбачених для виготовлення видів продукції;
- б) співвідношення окремих виробів у їх загальному обсязі;
- в) обидва визначення правильні.

10. Яку з наведених відповідей потрібно вважати правильною:

- а) виробнича програма має відповідати виробничій потужності;
- б) виробнича програма має перевищувати виробничу потужність;
- в) виробнича програма має бути меншою, ніж виробнича потужність?

11. Виробнича програма обґрунтовується:

- а) обсягом капітальних вкладень;
- б) виробничою потужністю;
- в) потребою в продукції;
- г) вартістю основних виробничих фондів;
- д) матеріальними ресурсами;
- е) трудовими ресурсами.

12. Виробнича програма підприємства відображає:

- а) обсяг випуску продукції;
- б) собівартість;
- в) асортимент і номенклатуру;
- г) чисельність працівників;
- д) питому вагу продукції вищої категорії якості;
- е) ритмічність виробництва;
- є) рентабельність виробництва.

13. До вартісних показників виробничої програми належать:

- а) товарна продукція;
- б) обсяг незавершеного виробництва;
- в) валова продукція;
- г) чиста та умовно-чиста продукція;
- д) номенклатура та асортимент;
- е) реалізована продукція.

14. Про підвищення рівня якості продукції свідчить:

- а) значення середньої сортності збільшилось;
- б) значення середньої сортності зменшилось;
- в) значення середньої сортності залишилось незмінним.

15. Про ефективність маркетингової політики за ритмічної роботи підприємства свідчить:

- а) зростання залишків готової продукції на складі;
- б) скорочення залишків готової продукції на складі;
- в) залишки готової продукції на складі залишились незмінними.

16. Скорочення пропозиції продукції в умовах зростання попиту супроводжується:

- а) зростанням кількості продукції і зниженням ціни на неї;
- б) зростанням ціни на продукцію;
- в) зростанням кількості продукції і ціни на неї;
- г) зниженням ціни і кількості продукції.

ТЕМА № 3 Виробнича потужність підприємства

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання та розвинути практичні навички з розрахунку виробничої потужності механічного та складального цехів.

3.1 Зміст теми

Поняття виробничої потужності підприємства, його структурних підрозділів, окремих ланок, основного виду обладнання. Інформаційна база та послідовність розрахунку виробничої потужності підприємства.

Фонд часу роботи обладнання та методика його визначення.

Системи і методи визначення потужності підприємства. Специфіка розрахунку виробничої потужності у різних галузях економіки.

Динамічні показники виробничої потужності. Баланс виробничої потужності підприємства. Взаємозв'язок виробничої потужності та пропускної спроможності підприємства.

Фактори, що впливають на ефективність використання виробничої потужності. Їх класифікація і характеристика. Резерви зростання виробничої потужності підприємства.

Основні формули для розв'язання задач з теми

Виробнича потужність групи технологічного обладнання (M_i) де виконується i -та технологічна операція при виготовленні конкретного виробу, визначається за формулою

$$M_i = \frac{\Phi_p \cdot C_i \cdot K_e}{t_i}, \quad (3.1)$$

де Φ_p – режимний фонд часу роботи обладнання за розрахунковий (плановий) період (за рік, квартал, місяць тощо), хвилин, визначається за формулою

$$\Phi_p = F_p \cdot P \cdot T_{зм} \cdot (1 - \alpha), \quad (3.2)$$

де F_p – число робочих днів за плановий період;

P – число змін;

$T_{зм}$ – тривалість зміни, хвилин;

α – втрати часу (у відносних одиницях) на плановий ремонт, налагодження обладнання та технологічні перерви, ($\alpha = 0,02-0,12$);

C_i – число одиниць взаємозамінюваного обладнання, шт.;

K_g – коефіцієнт виконання норм, ($K_g = 1,01$ та вище);

t_i – час виконання i -тої технологічної операції, хвилин.

Якщо виготовлення виробу потребує виконання декількох різних операцій і для кожної з цих операцій виробнича потужність обладнання різна, то виробнича потужність цеху – M (дільниці) стосовно даного виробу визначається за мінімальним значенням виробничої потужності ($M_{i \min}$) групи обладнання однієї з операцій. Тобто,

$$M = M_{i \min}. \quad (3.3)$$

Коефіцієнт завантаження групи обладнання (K_i), де виконується i -та технологічна операція, визначається за формулою

$$K_i = \frac{M}{M_i} \quad (3.4)$$

Середній коефіцієнт завантаження обладнання цеху (дільниці) (K_c) можна визначити за формулою

$$K_c = \frac{\sum_1^Z (K_i \cdot C_i)}{\sum_1^Z C_i}, \quad (3.5)$$

де Z – число операцій;

C_i – число одиниць обладнання на кожній операції, шт.

Виробнича потужність складального цеху або дільниці (M_c) розраховується за формулою

$$M_c = \frac{\Phi_p \cdot S_u \cdot \beta \cdot K_g}{S_g \cdot (1 + \gamma) \cdot T_u}, \quad (3.6)$$

де Φ_p – режимний фонд часу роботи цеху, дільниці за розрахунковий (плановий) період, хвилин;

S_u – загальна площа цеху, m^2 ;

β – частина площі цеху, яка використовується під виробничий процес.

Тоді $S_u \cdot \beta$ – корисна (виробнича) площа цеху, m^2 ;

S_g – площа, яку безпосередньо займає виріб (верстак, стіл, на якому проводиться складання виробу, тощо), m^2 ;

$$S_g = a \cdot b, \quad (3.7)$$

y – коефіцієнт (у відносних одиницях), який враховує площу підходів, під'їздів до робочого місця тощо;

Тоді $S_B \cdot (1 + y)$ – робоча зона складання виробу, m^2 ;

T_u – тривалість виробничого циклу виготовлення виробу, хвилин;

K_e – коефіцієнт виконання норм, який планується;

a, b – габарити виробу в плані, m .

Коефіцієнт використання виробничої площі (K_{nl}) розраховується за формулою

$$K_{nl} = \frac{N}{M_c}, \quad (3.8)$$

де N – число виробів, які були виготовлені за розрахунковий період часу, шт.

3.2 Завдання для самостійного виконання та розв'язання

Задача 3.1

На початок року виробнича потужність цеху склала 15200 виробів. За планом реконструкції з 1 березня потужність цеху збільшиться на 2400 штук і в серпні – на 550 штук, а в жовтні потужність зменшиться на 480 штук. Визначити вихідну і середньорічну виробничі потужності.

Задача 3.2

Виробнича потужність підприємства на початок планового року склала 274 млн грн. Середньорічний приріст потужності планується за рахунок: реконструкції сталеплавильного цеху – 37 млн грн; проведення організаційно-технічних заходів – 19 млн грн та зміни номенклатури продукції – 12 млн грн. Вибуття виробничої потужності в результаті зносу основних фондів планується в сумі 18 млн грн, зокрема вибуття:

– обладнання з виробничою потужністю на виготовлення продукції на суму 9,5 млн грн планується з 1 липня;

– решти виробничої потужності у зв'язку зі зносом основних фондів планується з 1 жовтня. Коефіцієнт використання середньорічної потужності 0,91. Розрахувати вихідну, середньорічну виробничу потужності, а також можливий обсяг продукції з розрахованої виробничої потужності у вартісному виразі.

Задача 3.3

Визначити виробничу потужність дільниці з виготовлення деталей.

Норми часу на виготовлення комплекту деталей такі: А – 30 хвилин, Б – 15 хвилин, В – 20 хвилин. Дільниця має 12 верстатів, режим роботи – двозмінний, тривалість зміни – 8 годин, усього в році – 254 робочих дні.

Задача 3.4

На дільниці працюють 30 верстатів. Продуктивність одиниці обладнання – 15 виробів/год. Унаслідок організаційно-технічних заходів (поліпшення рівня використання робочого часу, якості первісної сировини) продуктивність у звітному періоді зросте на 15%. Режим роботи підприємства – 1,5 зміни. Тривалість зміни – 7 годин. Коефіцієнт використання робочого часу – 0,92. У прогностному періоді 260 робочих днів. Коефіцієнт використання потужності – 0,87. Визначити прогностну виробничу потужність та очікуваний розмір випуску продукції.

Задача 3.5

Хлібозавод має випустити за рік 135600 т хліба. Завод працює в три зміни, тривалість зміни 8 годин. Перерви в роботі потокової лінії становлять 4% від дійсного фонду часу. Визначити ритм потоку.

Задача 3.6

Визначити потужність і коефіцієнт завантаження верстата за такими вихідними даними. У році 260 робочих днів. Режим роботи двозмінний, тривалість зміни 8 годин, втрати часу на ремонт верстата – 3%. Річний план виготовлення деталей на верстаті 700 шт. Трудомісткість деталі 6 н.-год. Коефіцієнт виконання норм виробітку – 1,2.

Задача 3.7

Визначити виробниче завдання пакувальної дільниці, яка має три потокові лінії. Продуктивність кожної лінії 8 т/зміну. Відходи виробництва становлять 2%. Продукція пакується в контейнери масою 12 кг.

Задача 3.8

На підприємстві планується переробити 5800 тонн сировини. Технічна норма продуктивності лінії 0,5 тонни/годину. Лінія працює у дві зміни по 8 годин. У роботі лінії плануються дві перерви на зміну по 5 хвилин кожна. Сезон перероблення сировини в готову продукцію триває 60 днів. Визначити необхідну кількість ліній для перероблення сировини.

Задача 3.9

Визначити необхідну кількість робочих місць і коефіцієнт їх завантаження, якщо трудомісткість виготовлення продукції на всіх операціях виготовлення продукції 380 хв, такт потоку – 5 хв, коефіцієнт виконання норми 110%.

Задача 3.10

Виробничий процес складається з 7 операцій, тривалість виконання яких складає: 1-ї – 8 хв; 2-ї – 6 хв; 3-ї – 30 хв; 4-ї – 4 хв; 5-ї – 7 хв; 6-ї – 8 хв; 7-ї – 16 хв. Темп потоку складає 5 одиниць продукції/годину. Норма часу на виконання одним робітником робіт з обслуговування всіх

операцій процесу дорівнює 110 хвилинам. Розрахувати необхідну кількість обладнання та явочну чисельність робітників на лінії.

Задача 3.11

Визначити потрібну кількість робочих місць і коефіцієнт їх завантаження, якщо трудомісткість виробленої продукції – 250 хвилин, такт потоку – 4 хвилини, коефіцієнт виконання норми – 1,12.

3.3 Запитання для самоконтролю

1. Сформулюйте поняття виробничої потужності підрозділу.
2. Від яких факторів залежить виробнича потужність технологічного обладнання?
3. Від яких факторів залежить виробнича потужність складального цеху або ділянки?
4. Чому виробнича потужність визначається за мінімальним значенням $M_{\min}$?
5. Як визначити число робочих днів за 1 рік?
6. Як визначити режимний фонд часу роботи технологічного обладнання?
7. Які бувають втрати часу, коли простоє технологічне обладнання?
8. Як визначається коефіцієнт завантаження для обладнання? Назвіть його величину для мінімального значення виробничої потужності.
9. Запишіть формулу для визначення середнього коефіцієнта завантаження обладнання.
10. Як визначається коефіцієнт використання робочої площі?

3.4 Тестові завдання

1. Виробнича потужність підприємства – це:
  - а) максимальний випуск продукції у вузькому місці;
  - б) система адресних завдань із виробництва продукції;
  - в) максимально можливий випуск продукції за певний період часу за умови максимального завантаження обладнання та виробничої площі;
  - г) максимально можливий річний випуск продукції з використанням технічних засобів.
2. Виробнича потужність підприємства – це:
  - а) наявне виробниче обладнання, що працює у всіх виробничих підрозділах;
  - б) максимально можливий обсяг випуску продукції при повному використанні виробничого обладнання;
  - в) запланований обсяг виробництва продукції;
  - г) сукупність його ресурсів.

3. Виробнича потужність не залежить від:

- а) номенклатури, асортименту та якості продукції, що випускається;
- б) кваліфікації робітників;
- в) тривалості виробничого циклу;
- г) наявного на підприємстві обладнання.

4. Одиниці вимірювання виробничої потужності підприємства:

- а) вартісні;
- б) трудові;
- в) натуральні;
- г) ті ж самі, за якими планується випуск продукції.

5. Виробнича потужність, що визначається періодично у зв'язку зі зміною вимог виробництва або з перевищенням проектних показників:

- а) проектна;
- б) поточна;
- в) резервна;
- г) планова.

6. Виробнича потужність, що визначається в процесі реконструкції діючого або будівництва нового підприємства:

- а) проектна;
- б) поточна;
- в) резервна;
- г) планова.

7. До факторів, що визначають виробничу потужність, відносять:

- а) кількість устаткування (площі), фонд часу роботи устаткування, продуктивність устаткування;
- б) фактори технічного та організаційного рівнів виробництва;
- в) продуктивність праці, продуктивність устаткування;
- г) виробнича програма.

8. При розрахунку виробничої потужності у багатомономенклатурному виробництві береться до уваги:

- а) корисний фонд робочого часу устаткування, кількість устаткування, трудомісткість одиниці продукції;
- б) корисний фонд робочого часу устаткування, кількість устаткування, трудомісткість одиниці типового виду продукції;
- в) корисний фонд робочого часу устаткування, кількість устаткування, трудомісткість комплекту;
- г) коефіцієнт виробничої потужності відносно груп устаткування, виробнича програма.

9. Очікуваний середній обсяг діяльності, що може бути досягнутий за умов звичайної діяльності підприємства протягом кількох років або операційних циклів з урахуванням запланованого обслуговування виробництва, називається:

- а) нормальною потужністю;
- б) виробничою (максимальною) потужністю;
- в) коефіцієнтом використання потужності.

10. Виробнича потужність підприємства визначається за потужністю підрозділів:

- а) основних;
- б) допоміжних;
- в) перспективних;
- г) що є вузькими місцями.

11. Виробнича потужність підрозділів визначається за потужністю обладнання:

- а) основного;
- б) допоміжного;
- в) резервного;
- г) що вводиться в експлуатацію.

12. При визначенні виробничої потужності підприємства використовують фонд часу роботи обладнання:

- а) календарний;
- б) номінальний;
- в) плановий;
- г) фактичний.

13. При безперервному режимі роботи підприємства номінальний фонд часу роботи обладнання буде дорівнювати:

- а) фактичному;
- б) плановому;
- в) календарному;
- г) середньостатистичному.

14. З наведених нижче факторів не сприяє підвищенню ефективності використання виробничих потужностей підприємства:

- а) зниження серійності випуску продукції;
- б) збільшення змінності роботи устаткування;
- в) підвищення питомої ваги активної частини основних фондів в їх загальному обсязі;
- г) підвищення ступеня оновлення устаткування.

15. Середньорічна виробнича потужність підприємства розраховується як:

- а) потужність на початок періоду, скоригована на приріст потужності та зменшення потужності за рахунок вибуття;
- б) потужність на початок періоду, скоригована не тільки на приріст (зменшення) потужності, а й строки її введення (вибуття);
- в) середньоарифметичне з вхідної та вихідної потужностей;
- г) потужність, що склалася станом на 1 червня відповідного періоду.

16. Коефіцієнт використання виробничої потужності розраховується як:

- а) частка від ділення запланованої річної продуктивності підприємства на середньорічну потужність;
- б) добуток потужності одиниці обладнання на кількість одиниць обладнання;
- в) частка від ділення трудомісткості кожного виробу на базову трудомісткість;
- г) частка від ділення вихідної виробничої потужності на вхідну.

17. Річна кількість продукції, яку випустило підприємство, складає 360 тис. од., виробнича потужність підприємства – 400 тис. од./рік. Коефіцієнт використання виробничої потужності складає:

- а) 0,7;
- б) 0,8;
- в) 0,9;
- г) 1,0.

18. В пекарні встановлено 3 одиниці печей. Середня тривалість випікання хлібобулочних виробів вагою 1 кг становить 40 хвилин, тривалість зміни 8 годин, режим роботи – двозмінний. Номінальний фонд робочого часу 300 днів/рік, втрати робочого часу – 10%. Виробнича потужність пекарні складатиме:

- а) 648 т/рік;
- б) 1944 т/рік;
- в) 2345 т/рік;
- г) 1806 т/рік.

ТЕМА № 4 Трудові ресурси підприємства

Мета: закріпити у студентів теоретичні знання та розвинути навички з розрахунку чисельності робітників, які працюють відрядно або погодинно, необхідних для виконання конкретного технологічного процесу, а також з розрахунку заробітної плати працівників за різними формами та системами оплати праці.

4.1 Зміст теми

Трудові ресурси підприємства та характеристика їх видів. Принципи і завдання формування трудових ресурсів в умовах ринкової економіки. Фактори, що впливають на формування трудових ресурсів.

Продуктивність праці робітників: поняття та методи оцінювання. Фактори, що впливають на продуктивність праці та їх класифікація. Основні напрями підвищення продуктивності праці та ефективності трудових ресурсів підприємства. Методи нормування витрат праці на підприємстві.

Форми мотивації праці робітників. Системи оплати праці та їх характеристика.

Тарифна система, її зміст, призначення та використання на підприємстві. Мінімальна заробітна плата і фактори, що її визначають. Державне регулювання мінімальної заробітної плати та її вплив на рівень ставок та окладів окремих робітників. Тарифна система, її зміст й умови використання. Сутність контрактної форми оплати праці.

Форми додаткової заробітної плати, особливості їх застосування на підприємствах з різними формами власності. Форми та системи преміювання на підприємстві. Соціальні виплати та пільги як фактор стимулювання продуктивності.

Методичні інструменти аналізу чисельності та фонду оплати праці підприємства.

Зміст плану з праці та порядок його розробки. Обґрунтування потреби підприємства у трудових ресурсах. Штатний розклад, його призначення та порядок складання. Методи планування фонду оплати праці.

Шляхи раціоналізації витрат у складі фонду оплати праці підприємства.

Основні формули для розв'язання задач з теми

Чисельність основних робітників визначається за трьома методами:

- трудомісткістю виробничої програми;
- нормами виробітку;
- нормами обслуговування.

За трудомісткістю виробничої програми чисельність робітників визначається за формулою

$$Ч_{op} = \frac{\sum_{i=1}^n N_i \cdot t_i}{\Phi_{pч} \cdot K_{вн}}, \quad (4.1)$$

де N_i – річна виробнича програма випуску i -го виробу в натуральному вираженні;

t_i – планова трудомісткість одиниці продукції i -го виду, нормо-год.;

$\Phi_{pч}$ – ефективний фонд робочого часу одного робітника, год.;

$K_{вн}$ – коефіцієнт виконання норм;

n – кількість найменування виробів.

Ефективний (корисний) фонд робочого часу

$$\Phi_{pч} = \Phi_n \cdot \left(1 - \frac{t_y + t_g}{100}\right) = (D_k - D_g) \cdot T_{зм} \cdot \left(1 - \frac{t_y + t_g}{100}\right), \quad (4.2)$$

де Φ_n – номінальний фонд часу роботи одного робітника за плановий період (хвилин);

$$\Phi_n = (D_k - D_g) \cdot T_{зм}, \quad (4.3)$$

D_k – число календарних днів в плановому періоді;

D_g – число вихідних і святкових днів в плановому періоді;

$T_{зм}$ – тривалість зміни, хвилин;

t_y – величина цілодобових втрат робочого часу для середньостатистичного робітника, який працює на даній роботі, %;

t_g – величина внутрішньозмінних втрат робочого часу для середньостатистичного робітника, який працює на даній роботі, %.

За нормами виробітку чисельність робітників визначається за формулою

$$Ч_{op} = \frac{Q_p}{M_g \cdot \Phi_{pч} \cdot K_{вн}}, \quad (4.4)$$

де Q_p – обсяг випуску продукції в натуральних одиницях;

M_g – годинна норма виробітку на 1 робітника в таких же одиницях виміру.

За нормами обслуговування чисельність працівників визначається за формулою

$$Ч_{op} = \frac{C \cdot p \cdot K_{oc}}{H_o}, \quad (4.5)$$

де C – кількість одиниць обладнання, яке обслуговується;

p – кількість змін;

K_{oc} – коефіцієнт облікового складу (відношення явочної чисельності до облікової);

H_o – норма обслуговування, тобто, кількість обслуговуваних одним робітником одиниць обладнання.

Чисельність допоміжних робітників на нормованих роботах визначається аналогічно, а на ненормованих роботах їх визначають або за кількістю робочих місць, або за нормативами чисельності (явочна чисельність робітників за зміну)

$$Ч_{op} = C_o \cdot p \cdot K_{oc}, \quad (4.6)$$

де C_o – кількість робочих місць допоміжних робітників.

Продуктивність праці визначається за формулою

$$ПП = \frac{ВП}{Ч_{cc}} \quad (4.7)$$

де $ВП$ – обсяг продукції (штуки, тонни, м³, грн, н-год.);

$Ч_{cc}$ – середньосписковий склад промислово виробничого персоналу (ПВП), чол.

Виробіток буває:

- річний

$$ПП = \frac{ВП}{Ч_{cc}}, \quad (4.8)$$

- годинний

$$ПП = \frac{ВП}{Ч_{cc} \cdot \Phi_{ef}}, \quad (4.9)$$

де Φ_{ef} – відпрацьована кількість часу за рік,

- денний

$$ППП = \frac{ВП}{Ч_{cc} \cdot D_p}, \quad (4.10)$$

де D_p – відпрацьована кількість днів за рік.

Продуктивність праці може бути визначена і як кількість виробленої за одиницю часу продукції

$$ППП = \frac{ВП}{T}, \quad (4.11)$$

де T – час, витрачений робітником на виробництво продукції.

Трудомісткість – це кількість робочого часу на виробництво одиниці продукції

$$t_{ум} = \frac{\Phi_{ef}}{ВП} \quad (4.12)$$

Ріст продуктивності праці визначається за формулою

$$\Delta ПП = \frac{ПП_{пл} - ПП_{ф}}{ПП_{ф}} \cdot 100\%, \quad (4.13)$$

де $ПП_{ф}$ – фактичний виробіток на одного працівника;

$ПП_{пл}$ – плановий виробіток на одного працівника.

Тарифна ставка – норма, яка визначає розмір оплати праці робітника за одиницю часу (годину, день, місяць), встановлюється урядом для кожної галузі окремо, як правило, для робітників, працюючих за складністю відносять до першого розряду.

Тарифні ставки наступних розрядів обчислюються множенням тарифної ставки першого розряду на відповідний тарифний коефіцієнт

$$TC_i = TC_1 \times k_i, \quad (4.14)$$

де TC_i , TC_1 – погодинна тарифна ставка i -го та першого тарифних розрядів, відповідно, грн/год.;

k_i – тарифний коефіцієнт i -го розряду.

Розмір заробітку працівника найнижчої кваліфікації (першого розряду) за відпрацьовану місячну норму часу не може бути нижчим за

встановлений державою розмір мінімальної заробітної плати. Мінімальна погодинна ставка некваліфікованого робітника визначається за формулою

$$TC_1 = \frac{ЗП_{\text{мін}}}{\Phi_{\text{рч}}}, \quad (4.15)$$

де $ЗП_{\text{мін}}$ – встановлена законодавством мінімальна заробітна плата, грн;
 $\Phi_{\text{рч}}$ – фонд робочого часу за місяць, год.

Системи заробітної плати характеризують взаємозв'язок елементів заробітної плати: тарифної частини, доплат, надбавок, премій.

Системи погодинної форми оплати праці

1. *Проста погодинна ($ЗП_{\text{нз}}$)*. Заробіток залежить від тарифної ставки, що відповідає присвоєному працівникові тарифному розряду та відпрацьованому ним робочому часу

$$ЗП_{\text{нз}} = TC_{zi} \cdot T_{\phi}, \quad (4.16)$$

де TC_{zi} – погодинна тарифна ставка працівника i -го розряду, грн / год.;

T_{ϕ} – фактично відпрацьований час, год.

2. *Погодинно-преміальна ($ЗП_{\text{нпр}}$)*. Згідно з цією системою працівник понад оплату, відповідно до відпрацьованого часу і тарифних ставок, отримує премію за досягнення певних кількісних і якісних показників

$$ЗП_{\text{нпр}} = TC_{zi} \cdot T_{\phi} \cdot \left(1 + \frac{P_{\text{доп}}}{100}\right), \quad (4.17)$$

де TC_{zi} – погодинна тарифна ставка працівника i -го розряду, грн / год.;

T_{ϕ} – фактично відпрацьований час, год.;

$P_{\text{доп}}$ – процент преміальних доплат до простої погодинної оплати, %.

Системи відрядної форми оплати праці

1. За *прямої індивідуальної* системи оплати праці заробіток працівника ($ЗП_{\text{нрвідр}}$) нараховується відповідно до кількості виробленої продукції і постійних відрядних розцінок за одиницю цієї продукції

$$ЗП_{\text{нрвідр}} = \sum_{j=1}^m P_j \cdot N_{\phi j}, \quad (4.18)$$

де $N_{\phi j}$ – фактична кількість виробів j -го найменування, виготовлених за відповідний період (шт./год.; шт./зміну; шт./міс.);

m – кількість найменувань виробів;

P_j – відрядна розцінка за виготовлення одного виробу j -го найменування, грн/шт.

Розцінка за одиницю продукції може визначатися двома способами:

– як відношення годинної тарифної ставки до норми виробітку за цей же час

$$P = \frac{TC}{H_{вир}}, \quad (4.19)$$

де TC – погодинна тарифна ставка робітника відповідного розряду, грн/год.;

$H_{вир}$ – норма виробітку за годину, шт.;

– множенням годинної тарифної ставки на норму часу на виготовлення одиниці продукції

$$P = TC \cdot t_{ум}, \quad (4.20)$$

де $t_{ум}$ – норма часу на виготовлення одного виробу (розраховується нормувальником), год/шт.

2. За *непрямої відрядної* системи заробіток працівника ($ЗП_{нев}$) залежить не від його особистого виробітку, а від результатів праці робітників, що ним обслуговуються:

$$ЗП_{нев} = \sum_{i=1}^n N_{\phi i} \cdot P_{н.в.i}, \quad (4.21)$$

де $N_{\phi i}$ – фактично виготовлена кількість продукції i -им основним робітником за місяць, одиниць/місяць;

$P_{н.в.i}$ – непряма відрядна розцінка при обслуговуванні i -го основного робітника, грн/шт., яку визначають за формулою

$$P_{н.в.i} = \frac{TC_{\delta}}{n \cdot N_{нli}}, \quad (4.22)$$

де TC_{δ} – денна тарифна ставка допоміжного робітника, грн/день;

n – кількість основних робітників, які обслуговуються допоміжними робітниками,

$N_{нli}$ – запланований обсяг випуску продукції i -им основним робітником, одиниць/день.

3. За *відрядно-преміальної* системи заробіток працівника ($ЗП_{впр}$) містить відрядний заробіток і премію за досягнення встановлених індивідуальних або колективних (кількісних або якісних) показників

$$ЗП_{впр} = ЗП_{прв} + П, \quad (4.23)$$

де $П$ – сума преміальних доплат, яка обчислюється за формулою

$$П = ЗП_{прв} \cdot \frac{П_{в.пл} + П_{п.пл} \cdot \Delta N_{пл}}{100}, \quad (4.24)$$

де $П_{в.пл}$ – відсоток преміальних доплат за виконання плану;
 $П_{п.пл}$ – відсоток преміальних доплат за перевиконання плану;
 $\Delta N_{пл}$ – відсоток перевиконання плану, який визначають так

$$\Delta N = \frac{N_{ф} - N_{пл}}{N_{пл}} \cdot 100\%, \quad (4.25)$$

де $N_{ф}$, $N_{пл}$ – відповідно, фактичний і плановий обсяги випуску продукції за місяць, одиниць/місяць.

4. За *відрядно-прогресивної* системи ($ЗП_{впрог}$) величина заробітку робітника розраховується за формулою

$$ЗП_{впрог} = N_{вб} \times P_{зв} + (N_{ф} - N_{вб}) \times P_{підв}, \quad (4.26)$$

де $N_{вб}$ – установлена норма виробітку продукції за місяць, одиниць/місяць;
 $N_{ф}$ – фактичний обсяг виробітку продукції за місяць, одиниць/місяць;
 $P_{зв}$ – звичайна розцінка за виготовлення продукції, грн/шт.;
 $P_{підв}$ – підвищена розцінка за виготовлення одиниці продукції, грн/шт., яка визначається за формулою

$$P_{підв} = P_{зв} \cdot \left(1 + \frac{\Delta P}{100}\right), \quad (4.27)$$

де ΔP – процент зростання відрядної розцінки, %.

4.2 Завдання для самостійного виконання та розв'язання

Задача 4.1

Загальна трудомісткість виробничої програми 2500 нормо-годин. Норма часу на одиницю виробу складає 15 хвилин. Виріток на одного робітника 250 шт. Знайти необхідну кількість робітників.

Задача 4.2

Визначити чисельність прибиральниць і допоміжних робітників цеху механічної обробки металу, що складається з 500 робочих місць, з них 350 місць оснащені металорізальними верстатами. Норми обслуговування для мастильників – 80; шорників – 70; налагоджувальників – 20; електриків – 30; ремонтників – 25; контролерів якості – 25; заточувальників – 60; транспортувальників – 50. Для прибиральниць визначена норма обслуговування 500 м² виробничої площі на одну особу. Середня площа одного робочого місця верстатника (враховуючи проходи) – 12 м², інших робочих місць – 7 м².

Задача 4.3

Планова трудомісткість складання виробу на підприємстві складає 0,8 нормо-год. при річній виробничій програмі 500 тис. шт. Підприємство працює в одну зміну тривалістю 8 год. Середній процент виконання норм виробітку 110%, втрати часу на ремонт обладнання – 3%, кількість вихідних і святкових днів – 114. Визначити необхідну для складання чисельність робітників-відрядників.

Задача 4.4

Планується відкрити мале підприємство, що виготовлятиме туристичні меблі. Нормативна трудомісткість складання стола – 3,0 нормо-год., стільця – 2,5 нормо-год. Річний обсяг виробництва стільців становитиме 10000 шт., столів – 2500 шт. Підприємство працюватиме у дві зміни по 8 год. Плановий середній процент виконання норм виробітку – 107%, втрати часу на ремонт обладнання – 5%. Кількість вихідних і святкових днів складає 114 днів. Якою має бути чисельність робітників-відрядників?

Задача 4.5

Виріток одного робітника в базисному періоді становив 6000 грн. Чисельність робітників – 400 осіб. У плановому періоді зростання продуктивності праці має становити 107,9%, а чисельність робітників має зменшитись на 2%. Визначити продуктивність праці і чисельність робітників у плановому періоді, а також величину приросту обсягу виробництва.

Задача 4.6

Розрахувати підвищення продуктивності праці порівняно з планом, якщо план випуску продукції – 900 тис. грн, чисельність працівників 170 осіб, фактичний план виконано на 105%, а чисельність зменшилась на 5 осіб.

Задача 4.7

Розрахувати планову чисельність робітників за професіями на основі таких даних: виробнича програма – 30 тис. шт./рік; трудомісткість виконання свердлильних робіт у розрахунку на один виріб – 17 нормо-год. Середній процент виконання норм – 108%, а річний дійсний фонд робочого часу одного середньоспискового робітника 1780 год./рік. Чисельність допоміжних робітників становить 28% чисельності основних робітників.

Задача 4.8

Ливарний цех за рік випускає 300 тонн сталевих відливок з трудомісткістю на 1 тонну – 20 нормо-год.; 10 тис. тонн сталевих фасонних відливок при середній трудомісткості 1 тонни – 30 нормо-год. частка чисельності робітників, зайнятих на нормованій праці, становить 60%, тобто – 700 чол.

Визначити показник річної продуктивності праці на одного робітника в умовно-натуральних показниках та нормо-годинах.

Задача 4.9

У звітному році було випущено виробів «А» 430 000 шт., виробів «Б» – 65000 шт., виробів «В» – 25000 шт. Трудомісткість виробів «А» – 25 год., «Б» – 42 год., «В» – 110 год. У плановому році намічено знизити трудомісткість виробу «А» на 5 год., виробу «Б» – на 2 години і випустити 18000 шт. виробів «В» при витратах 102 год. часу на виріб. Програма виконання плану за виробами «А» і «Б» залишається незмінною. Визначити процент зростання продуктивності праці заводу в цілому, якщо на заводі працює 950 чоловік промислового персоналу.

Задача 4.10

На обробку деталі витрачалось 18 хвилин. Після перегляду норм часу на дану деталь була встановлена норма 15 хвилин. Обчислити на скільки відсотків зросла продуктивність праці.

Задача 4.11

Розрахувати облікову чисельність налагоджувальних робітників-погодинників, якщо підприємство працює в дві зміни по 8 годин, 250 робочих днів. Втрати робочого часу робітником складають 12%. Норма обслуговування одним робітником – 5 верстатів, на підприємстві 320 верстатів.

Задача 4.12

Погодинна тарифна ставка I розряду – 25 грн/год. За працю у важких і шкідливих умовах встановлена надбавка до тарифної ставки у розмірі 12%. Розрахуйте погодинну тарифну ставку VI розряду для робітників із

нормальними та шкідливими умовами праці, якщо тарифний коефіцієнт VI розряду – 1,8.

Задача 4.13

Визначити заробітну плату робітника-відрядника, який за місяць виготовив 50 виробів А трудомісткістю 1,5 нормо-год./шт. і 80 виробів Б трудомісткістю 2,2 нормо-год./шт. за IV розрядом робіт. Тарифний коефіцієнт IV розряду – 1,33. Погодинна ставка I розряду 25 грн/год. Система оплати праці – пряма відрядна.

Задача 4.14

Визначити відрядний заробіток робітника і заробіток за тарифом, якщо робітник за годину виготовляє 10 деталей, робота тарифікується за IV розрядом. Погодинна тарифна ставка робітника IV розряду – 40 грн/год. Робітник відпрацював за місяць 176 год. і виготовив 3000 деталей.

Задача 4.15

Визначити заробітну плату робітника за відрядно-преміальною системою, якщо він за місяць виготовив 180 виробів при плановому завданні 150 шт. Норма часу на виконання операції складає 1,15 нормо-год., а погодинна тарифна ставка за розрядом робіт становить 40 грн/год. Відсоток доплат за виконання плану становить 10%, а відсоток доплат за кожний відсоток перевиконання плану складає 1%.

Задача 4.16

За місяць (184 години) робітник виготовив 600 деталей. Норма часу на одну деталь – 20 хвилин, погодинна тарифна ставка даного розряду складає 40 грн. За виконання місячної норми нараховується премія в розмірі 12% відрядного заробітку і 1,2% за кожний відсоток перевиконання норми. Обчислити місячний заробіток робітника за відрядно-преміальною системою оплати праці.

Задача 4.17

Обчислити місячний заробіток швачки III розряду, якщо за місяць нею виготовлено 150 виробів за завданням 132 шт. Трудомісткість пошиття виробу 1,2 нормо-год. Вихідна база для нарахування доплат 110% від плану. Погодинна тарифна ставка за розрядом робіт становить 35 грн/год. Шкала для визначення відсотка зростання розцінки наведена в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1 – Вихідні дані для розрахунків

% перевиконання вихідної бази для нарахування доплат	1–20	21–40	41–60	61–80	81–100
% зростання розцінки	15	25	50	75	100

Задача 4.18

Визначити заробітну плату підсобника, денна тарифна ставка якого складає 400 грн. Підсобник обслуговує двох основних робітників. Змінна норма виробітку першого робітника складає 40 шт./зміну, а другого 26 шт./зміну. Фактичний випуск за зміну склав відповідно 45 і 33 шт./зміну. Система оплати непряма відрядна.

Задача 4.19

Транспортний робітник обслуговує 26 основних робітників-верстатників. Його погодинна тарифна ставка 40 грн; відпрацьований за місяць час – 184 години. Робітники, які обслуговуються транспортним робітником, виконали обсяг робіт 5693 год. і відпрацювали 4784 год. Визначити заробітну плату транспортного робітника, якщо його праця оплачується за непрямою відрядною системою оплати праці залежно від середнього відсотка виконання норм основними робітниками.

Задача 4.20

Визначити заробітну плату кожного члена бригади, якщо бригада заробила за місяць 18000 грн. Усі члени бригади працюють у нормальних умовах праці. Погодинна тарифна ставка I розряду за нормальних умов – 25 грн/год. Робітники V і III розрядів відпрацювали 170 год./міс., а робітники IV розряду – 150 год./міс. Тарифні коефіцієнти за розрядами: III – 1,2; IV – 1,33; V – 1,5.

Задача 4.21

Визначити заробітну плату кожного члена бригади, якщо бригада заробила за місяць 18000 грн. Робітник IV розряду працює в шкідливих умовах, а інші – в нормальних. Погодинна тарифна ставка I розряду за нормальних умов роботи становить 25 грн/год., а в шкідливих умовах – 35 грн/год. Робітники V і III розрядів відпрацювали 170 год./міс., а робітники IV – 150 год./міс. Тарифні коефіцієнти за розрядами: III – 1,2; IV – 1,33; V – 1,5.

Задача 4.22

Посадовий оклад інженера 10000 грн за місяць. Із 22 днів за графіком ним відпрацьовано 17 днів (5 днів хворів). З фонду матеріального заохочення йому нарахована премія в розмірі 25 % фактичного заробітку. Обчислити місячну заробітну плату інженера з урахуванням премії.

Задача 4.23

Місячний оклад робітника 12000 грн. Згідно з графіком за місяць передбачалось відпрацювати 184 год. Фактично відпрацьовано 22 дні по 8 год., також 4 год. був простій, за час якого оплата проводилась в розмірі 50% тарифної ставки. За виконання плану нарахована премія у розмірі 15% заробітку. Визначити суму заробітної плати за місяць.

Задача 4.24

Погодинник VI розряду відпрацював за місяць 184 год. Погодинна тарифна ставка робітника VI розряду 70 грн. За чинним на підприємстві положенням за виконання місячного завдання виплачується премія в розмірі 8%, а за кожен процент перевиконання завдання – 1,5% заробітку за тарифом. Завдання виконано на 106%. Визначити заробіток робітника за погодинно-преміальною системою оплати праці.

4.3 Запитання для самоконтролю

1. Поясніть сутність понять «трудові ресурси», «трудовий колектив», «кадри», «персонал».
2. Вкажіть склад та структуру виробничого персоналу.
3. За якими ознаками класифікують персонал підприємства?
4. Що таке кваліфікація працівника?
5. Дайте означення поняття «продуктивність праці» та розкрийте його економічний зміст.
6. Охарактеризуйте систему показників, за допомогою яких вимірюють продуктивність праці.
7. Які методи використовують для вимірювання продуктивності праці?
8. Розкрийте фактори, які визначають чисельність працівників на підприємстві.
9. Наведіть порядок визначення чисельності окремих категорій працівників.
10. Які коефіцієнти розраховують для оцінювання складу персоналу? Наведіть алгоритм їх розрахунків.
11. Дайте характеристику показників, що визначають рух персоналу, наведіть порядок їх розрахунку.
12. Соціально-економічні, матеріально-технічні та організаційно-економічні фактори зростання продуктивності праці.
13. Розкрийте поняття «мінімальна заробітна плата»? Від чого залежить її розмір?
14. Дайте характеристику понять «тарифна система», «тарифна сітка», «система посадових окладів».
15. Які функції має виконувати заробітна плата в ринковій економіці?
16. Чим відрізняються реальна та номінальна заробітні плати?
17. Розкрийте зміст основної заробітної плати і дайте характеристику її складових.
18. Дайте означення додаткової заробітної плати й елементів, що входять до її складу.
19. Як компенсаційні та інші заохочувальні виплати входять до заробітної плати?
20. Що лежить в основі організації оплати праці на підприємстві?
22. Які форми та системи організації заробітної плати застосовуються на підприємстві?

23. Розкрийте сутність відрядної форми оплати праці й особливості її використання. Які системи оплати праці охоплює відрядна форма?

24. Що собою являє погодинна оплата праці? Які системи оплати праці охоплює погодинна форма?

25. Що собою являє безтарифна система оплати праці?

26. Чи є особливості у виборі форм і систем оплати праці на підприємствах різних форм власності?

27. Що являє собою преміювання на підприємстві?

4.4 Тестові завдання

1. Сукупність спеціальних знань і практичних навичок, що визначають ступінь підготовленості працівника до виконання функцій обумовленої складності, називається:

- а) кваліфікацією;
- б) спеціальністю;
- в) професією.

2. Сукупність постійних працівників, які отримали професійну підготовку та (або) мають досвід практичної діяльності у певній сфері, – це:

- а) колектив;
- б) персонал;
- в) робітники;
- г) категорії.

3. За характером участі в господарській діяльності підприємства персонал підрозділяється на:

- а) виробничий і невиробничий;
- б) робітників, службовців, спеціалістів, керівників;
- в) висококваліфікований, кваліфікований, малокваліфікований, некваліфікований;
- г) усі відповіді правильні.

4. Які із зазначених категорій працівників не відносять до виробничого персоналу:

- а) працівники дитячого садка та бази відпочинку;
- б) робітники інструментального цеху;
- в) робітники транспортного цеху;
- г) працівники складу заводу.

5. До категорії службовців належать:

- а) головний конструктор;
- б) касир підприємства;

- в) кресляр;
- г) директор.

6. Що характеризує облікова чисельність працівників:

- а) чисельність працівників, які вийшли на роботу;
- б) кількість постійних і тимчасових працівників, яких прийнято на роботу терміном на один та більше днів;
- в) кількість постійних працівників підприємства;
- г) чисельність кваліфікованих працівників підприємства.

7. До якої категорії персоналу підприємства належить економіст?

- а) керівники;
- б) спеціалісти;
- в) службовці;
- г) робітники.

8. До категорії спеціалістів належать:

- а) начальник цеху підприємства;
- б) стенографіст;
- в) охоронець;
- г) економіст планового відділу підприємства.

9. До основних робітників не належать:

- а) налагоджувальник карусельних верстатів;
- б) токар-розточник механічного цеху;
- в) робітниця відділу технічного контролю;
- г) жодної правильної відповіді.

10. Чисельність працівників, яка охоплює всіх постійних, тимчасових і сезонних працівників, прийнятих на роботу на строк один і більше днів, незалежно від того, знаходяться вони на роботі, у відрядженні, у відпустці, звільнені від праці через хворобу чи з інших причин, називається:

- а) явочною;
- б) обліковою;
- в) середньообліковою;
- г) вихідною.

11. Сукупність постійних працівників, які мають необхідну професійну підготовку та певний досвід практичної діяльності, називають

- а) трудовим колективом підприємства;
- б) персоналом підприємства;
- в) трудовими ресурсами;
- г) трудовим потенціалом.

12. Спеціалістами вищої кваліфікації називають працівників...

- а) із середньою освітою та деяким практичним досвідом;
- б) що обіймають певні посади, але не мають спеціальної освіти;
- в) що мають наукові ступені та вчені звання;
- г) з вищою спеціальною освітою та значним практичним досвідом;
- д) певного працездатного віку.

13. До категорії службовець належать працівники, які...

- а) займаються інженерно-технічними та економічними роботами;
- б) зайняті безпосередньо у процесі виробництва та надання матеріальних благ;
- в) здійснюють підготовку та оформлення документації, облік і контроль, господарське обслуговування;
- г) обіймають посади керівників структурних підрозділів підприємства;
- д) виконують суто розумову роботу.

14. Різниця між обліковою та явочною чисельністю характеризує:

- а) плинність персоналу;
- б) структуру персоналу;
- в) резерв персоналу, що має використовуватись для заміни тих, хто не виходять на роботу з поважних причин;
- г) кількість персоналу звільненого з поважних причин у цьому звітному періоді.

15. Вид трудової діяльності, здійснення якої потребує відповідних спеціальних знань і практичних навичок, називається:

- а) професією;
- б) спеціальністю;
- в) кваліфікацією;
- г) категорією.

16. Структура персоналу – це відсоткове співвідношення окремих груп персоналу за такими кваліфікаційними ознаками:

- а) категорія персоналу;
- б) вік персоналу;
- в) освіта та кваліфікація персоналу;
- г) усі відповіді правильні.

17. Спеціальність – це...

- а) вид трудової діяльності, здійснення якої потребує спеціальних знань;
- б) вид трудової діяльності, здійснення якої потребує професійних навичок;
- в) більш вузький різновид трудової діяльності в межах професії;
- г) сукупність спеціальних знань і практичних навичок, що визначають

ступінь підготовленості працівника до виконання професійних функцій зазначеної складності.

18. Співвідношення кількості звільнених з усіх причин працівників до середньооблікової чисельності – це показник ...

- а) частки окремих категорій працівників;
- б) рівня дисципліни;
- в) плинності кадрів;
- г) продуктивності праці.

19. Кваліфікація – це:

- а) вид трудової діяльності, здійснення якої потребує відповідних спеціальних знань;
- б) вид трудової діяльності, здійснення якої потребує практичних навичок;
- в) більш вузький різновид трудової діяльності в межах професії;
- г) сукупність спеціальних знань і практичних навичок, що визначають ступінь підготовленості працівника до виконання професійних функцій зазначеної складності.

20. Чим відрізняється професія від спеціальності?

- а) нічим;
- б) спеціальність фіксує одну зі сторін професії;
- в) професія фіксує одну зі сторін спеціальності.

21. Співвідношення кількості прийнятих працівників і середньооблікової їх чисельності характеризує коефіцієнт:

- а) плинності персоналу;
- б) прийому персоналу;
- в) вибуття персоналу;
- г) сталості персоналу.

22. Продуктивність праці характеризується:

- а) обсягом випущеної продукції;
- б) обсягом випущеної за одиницю часу продукції у розрахунку на одного працівника;
- в) кількістю продукції, що має бути виготовлена за одиницю часу;
- г) правильні відповіді «б» і «в».

23. Для визначення чисельності працівників, зайнятих на роботах, які нормуються, не потрібно знати:

- а) планову кількість виробів;
- б) годинну норму виробітку одного працівника;
- в) дійсний фонд робочого часу одного середньооблікового працівника;
- г) сумарну трудомісткість виробничої програми.

24. Для визначення чисельності обслуговувального персоналу, праця якого не нормується, не потрібно знати:

- а) загальну чисельність одиниць устаткування, що обслуговується;
- б) кількість змін роботи устаткування;
- в) дійсний фонд робочого часу одного середньооблікового працівника;
- г) норму обслуговування на одного працівника.

25. Укажіть, який з перерахованих методів не використовується при плануванні чисельності основних працівників підприємства:

- а) за нормами виробітку;
- б) за нормами обслуговування;
- в) за нормами оплати праці;
- г) за трудомісткістю виробничої програми.

26. Які з перерахованих витрат робочого часу мають бути віднесеними до нормованих:

- а) час на відпочинок та особисті потреби;
- б) час нерегламентованих перерв;
- в) час перерв внаслідок порушення трудової дисципліни;
- г) час непродуктивної праці.

27. Які з перерахованих витрат робочого часу мають бути віднесеними до ненормованих:

- а) час на відпочинок та особисті потреби;
- б) підготовчо-завершальний час;
- в) оперативний час;
- г) час непродуктивної праці.

28. Що таке продуктивність праці:

- а) показник ефективності використання ресурсів праці;
- б) реальний обсяг продукції, який підприємство може виробити за умови повного використання наявних ресурсів;
- в) сукупність засобів виробництва та людей, які зайняті у виробництві;
- г) економічні відносини між людьми, які складаються в процесі виробництва.

29. Чим вимірюється продуктивність праці на підприємстві?

- а) тривалістю робочої зміни;
- б) обсягом виробництва;
- в) кількістю продукції в натуральному або вартісному виразі, яка вироблена одним робітником за одиницю часу;
- г) відношенням валового національного продукту до зайнятих в народному господарстві, тобто до середньорічної чисельності робітників.

30. Норма виробітку розраховується як:

- а) відношення норми часу на одиницю продукції до тривалості робочого часу;
- б) відношення тривалості робочого часу до норми часу на одиницю продукції;
- в) відношення прибутку від реалізації продукції за певний період до повної собівартості реалізованої продукції;
- г) частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат.

31. Якщо норма часу зменшиться вдвоє, то норма виробітку:

- а) збільшиться вчетверо;
- б) зменшиться вчетверо;
- в) збільшиться вдвоє;
- г) зменшиться вдвоє.

32. Який зв'язок існує між нормою часу і нормою виробітку:

- а) не існує;
- б) норма виробітку є величиною прямо пропорційною нормі часу;
- в) норма виробітку є величиною обернено пропорційною нормі часу;
- г) сума норми часу і норми виробітку завжди дорівнює одиниці.

33. Заробітна плата – це:

- а) винагорода в грошовому вимірі, яку за трудовим договором власник виплачує працівникові за виконану роботу;
- б) сукупність матеріальних благ і послуг, отриманих із суспільних фондів споживання;
- в) заново створена кожним робітником вартість, що виділяється державою для його особистого споживання, виражена у грошовій формі;
- г) абсолютна сума грошових засобів, отриманих працівниками пропорційно кількості та якості праці.

35. Сума коштів, отримана працівником за свою працю на підприємстві, – це:

- а) номінальна заробітна плата;
- б) реальна заробітна плата;
- в) прибуток робітника.

36. Мінімальна заробітна плата – це:

- а) законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану роботу, нижче якого не може сплачуватись сума заробітної плати за виконану робітником місячну (годинну) норму роботи;
- б) грошова винагорода, яка виплачується робітнику за виконану роботу за контрактом з наймачем;

в) грошова винагорода, яка залежить від результатів праці робітника і визначається згідно з тарифними ставками, відрядними розцінками, посадовими окладами (за штатним розкладом);

г) грошова винагорода за відпрацьований час незалежно від результатів праці.

37. Основна заробітна плата – це:

а) будь-який заробіток, що залежить від результатів праці працівника і визначається тарифними ставками, розцінками, посадовими окладами;

б) встановлений державою розмір заробітної плати, нижче якого не може здійснюватись оплата за фактично виконану роботу;

в) будь-який заробіток, що за трудовим договором виплачується працівникові за виконану роботу та надані послуги;

г) заробіток у вигляді винагород, інших заохочувальних і компенсаційних виплат.

38. Основна частина заробітної плати працівника не залежить від:

а) результатів його праці;

б) рівня його кваліфікації;

в) складності робіт, що ним виконуються;

г) результатів господарської діяльності підприємства, на якому він працює.

39. До основної заробітної плати належать:

а) оплата чергових та додаткових відпусток, а також грошових компенсацій за невикористану відпустку;

б) оплата робіт у нічний час;

в) премії за поточними результатами роботи;

г) відповіді, зазначені в пунктах а) і б).

40. Додаткова заробітна плата не охоплює:

а) тарифні ставки;

б) доплати;

в) надбавки;

г) премії.

41. До додаткової заробітної плати належать:

а) оплата праці у вихідні та святкові дні;

б) оплата праці робітників, які не входять у штат підприємства, але виконують роботи відповідно до угод громадянсько-правового характеру;

в) доплати за знання іноземних мов;

г) одноразові заохочування за виконання особливо важливих завдань.

42. Додаткова заробітна плата визначається у відсотках від:

а) суми основної зарплати і премій;

- б) цільових витрат;
- в) основної зарплати;
- г) премій.

43. Тарифна система оплати праці працівників охоплює:

- а) тарифні ставки, тарифно-кваліфікаційний довідник;
- б) тарифні ставки, тарифні сітки, тарифно-кваліфікаційний довідник;
- в) тарифні ставки, тарифні сітки;
- г) тарифні ставки, посадові оклади;
- д) тарифно-кваліфікаційний довідник, посадові оклади, преміальне

положення.

44. У тарифно-кваліфікаційному довіднику відображено:

- а) вимоги до знань і вмінь робітників;
- б) тарифні коефіцієнти;
- в) тарифні ставки;
- г) форми та системи заробітної плати;
- д) норми часу та виробітку.

45. Тарифна сітка – це шкала, яка складається з:

- а) тарифних розрядів і тарифних коефіцієнтів;
- б) тарифних коефіцієнтів;
- в) тарифних розрядів;
- г) тарифних розрядів і тарифних ставок.

46. Тарифна сітка не визначає:

- а) розряд робітників;
- б) умови преміювання;
- в) тарифні коефіцієнти;
- г) годинні тарифні ставки.

47. Вкажіть основні форми оплати плати:

- а) непряма відрядна;
- б) погодинно-преміальна;
- в) погодинна;
- г) усі відповіді правильні.

48. Відрядна оплата праці визначається на підставі:

- а) розцінок за виконані роботи та за відпрацьований час;
- б) посадових окладів;
- в) відпрацьованого часу і тарифної ставки за годину;
- г) розцінок за виконані роботи та відпрацьованого часу.

49. Відрядна оплата праці регламентується:

- а) тільки тарифними ставками за годину;

- б) тільки тарифними коефіцієнтами та тарифними ставками;
- в) тарифною сіткою;
- г) тарифною системою.

50. За відрядною оплатою праці основний заробіток працівника визначається:

- а) обсягом виконаної роботи у натуральному вимірі та тарифною ставкою;
- б) нормативною трудомісткістю роботи і відрядною розцінкою за одиницю продукції;
- в) обсягом виконаної роботи у натуральному вимірі та відрядною розцінкою;
- г) фактичною трудомісткістю роботи і тарифною ставкою;
- д) фактичною трудомісткістю роботи і відрядною розцінкою.

51. Відрядно-прогресивна система оплати праці передбачає:

- а) оплату праці з урахуванням премії;
- б) оплату праці за кількома розцінками;
- в) оплату праці лише за однією розцінкою;
- г) оплату праці залежно від результатів праці основних робітників (для допоміжних робітників).

52. Відрядна розцінка – це:

- а) показник збільшення розміру заробітної плати залежно від місця розташування підприємства;
- б) встановлений розмір добових виплат для відряджених робітників;
- в) розмір заробітної плати за одиницю продукції чи роботи.

53. Для оплати праці допоміжних працівників і підсобників використовується система оплати праці:

- а) пряма відрядна;
- б) непряма відрядна;
- в) акордна;
- г) бригадна.

54. Проста погодинна заробітна плата розраховується на підставі:

- а) тарифної ставки за годину та відпрацьованого часу;
- б) тарифної ставки, тарифних коефіцієнтів й обсягу виконаних робіт;
- в) відрядної розцінки та норми часу на одиницю продукції;
- г) посадових окладів.

55. До погодинної форми оплати праці належать:

- а) акордна система;
- б) непряма відрядна система;

- в) відрядно-преміальна система;
- г) жодна з наведених систем.

56. Посадовий оклад – це:

- а) сума тарифної частини заробітної плати та доплат до неї;
- б) сума тарифної частини заробітної плати з урахуванням премій;
- в) абсолютний розмір заробітної плати, установлений відповідно до посади за штатним розкладом;
- г) немає правильної відповіді.

57. Основний заробіток працівника у разі погодинної оплати праці визначається:

- а) відпрацьованим часом і тарифною ставкою;
- б) відпрацьованим часом і відрядною розцінкою;
- в) нормативною трудомісткістю роботи і тарифною ставкою;
- г) обсягом виконаної роботи і відрядною розцінкою;
- д) обсягом виконаної роботи і тарифною ставкою.

58. Заробітна плата між членами бригади, що працюють в однакових умовах, розподіляється за:

- а) кількістю відпрацьованого часу;
- б) обсягом випущеної продукції;
- в) кількістю відпрацьованих година-коефіцієнтів;
- г) розрядом робіт;
- д) коефіцієнтом виконання норм.

59. Заробітна плата між членами бригади, що працюють у різних умовах, розподіляється за:

- а) кількістю відпрацьованого часу;
- б) обсягом випущеної продукції;
- в) кількістю відпрацьованих година-коефіцієнтів;
- г) розрядом робіт;
- д) коефіцієнтом виконання норм.

60. Заробітна плата за безтарифної системи не залежить від:

- а) кваліфікаційного рівня робітника;
- б) розряду робітника;
- в) коефіцієнта трудової участі;
- г) фактично відпрацьованого часу.

61. До систем участі у прибутках належить:

- а) система оцінювання заслуг;
- б) система преміальних виплат;
- в) система колективного стимулювання;
- г) усі відповіді правильні.

62. До сфери державного регулювання оплати праці згідно з чинним законодавством належить регулювання:

- а) мінімальної заробітної плати;
- б) оплати праці в організаціях, що фінансуються з бюджету;
- в) розмірів посадових окладів керівників державних підприємств;
- г) усі наведені відповіді правильні.

63. До основних видів доплат до заробітної плати не належить доплата:

- а) за високу професійну майстерність;
- б) за роботу у наднормативний час;
- в) за суміщення професій;
- г) за роботу у нічний час;
- д) бригадирам, які не звільнені від основної роботи, за керівництво бригадою.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EА%2F96%2D%E2%F0>.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.
3. Податковий кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
4. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SH000099.html.
5. Грабовецький Б. Є. Економіка підприємства : навч. посібник / Б. Є. Грабовецький, Т. М. Пілявоз. – Вінниця : ВНТУ, 2009. – 249 с.
6. Економіка і фінанси підприємства : [підручник] / Л. П. Кушнір, Х. І. Цвайг, Н. Я. Михаліцька, А. В. Гримак. – Львів : ЛДУВС, 2014. – 698 с.
7. Економіка і фінанси підприємства: навч. посіб. / [Гурова К. Д. та ін.]. – Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2018. – 792 с.
8. Економіка підприємства : підручник / [Н. В. Якименко-Терещенко та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Н. В. Якименко-Терещенко ; Харків. торг.-екон. ін-т Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. – Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2018. – 451с.
9. Економіка підприємства : навчальний посібник / [О. М. Зборовська, С. В. Дубінський, К. І. Новікова та ін.]. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014. – 228 с.
10. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. – Суми : Університетська книга, 2012. – 864 с.
11. Економіка підприємства : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Д. К. Семенда, О. Л. Бурляй, М. А. Коротеєв, О. В. Семенда. – Умань : Сочінський, 2014. – 476 с.
12. Економіка підприємства : навчальний посібник (практикум) / [С. М. Рогач, Н. М. Суліма, Л. М. Степасюк та ін.] ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Київ : ЦП «Компринт», 2016. – 488 с.
13. Економіка підприємства : [навчальний посібник] / І. М. Посохов, В. Г. Дюжев, С. В. Сусліков, К. О. Тимофєєва. – Харків : НТУ «ХПІ», 2016. – 380 с.
14. Козик В. В. Економіка підприємства : навчальний посібник / [В. В. Козик, О. Я. Загорецька, О. Ю. Ємельянов та ін.]. – Львів : «Простір-М», 2017. – 406 с.

15. Економіка підприємства : навчальний практикум : [навч. посіб.] / О. І. Піжук, Г. С. Мельничук, І. В. Мичинська, В. В. Ткаченко. – Ірпінь : Вид-во Нац. ун-ту ДПС України, 2016. – 337 с.

16. Карпенко Ю. В. Економіка підприємства : практикум : навч. посіб. / Ю. В. Карпенко, В. В. Бенях. – Полтава : ПУЕТ, 2017. – 412 с.

17. Підприємницька діяльність та економіка підприємства [Текст] : навч. посіб. / [С. Б. Довбня, Т. Б. Ігнашкіна, А. Б. Педько та ін.]. – Дніпро : Ліра, 2016. – 440 с.

18. Глущенко Л. Д. Практикум з дисципліни «Економіка і фінанси підприємства» для студентів спеціальності 7.06030101 «Менеджмент організацій та адміністрування». Частина 1 : практикум / Глущенко Л. Д., Пілявоз Т. М., Бальзан М. В. – Вінниця : ВНТУ, 2015. – 64 с.

19. Глущенко Л. Д. Практикум з дисципліни «Економіка і фінанси підприємства» для студентів спеціальності 7.06030101 «Менеджмент організацій та адміністрування». Частина 2 : практикум / Глущенко Л. Д., Пілявоз Т. М., Бальзан М. В. – Вінниця : ВНТУ, 2016. – 57 с.